

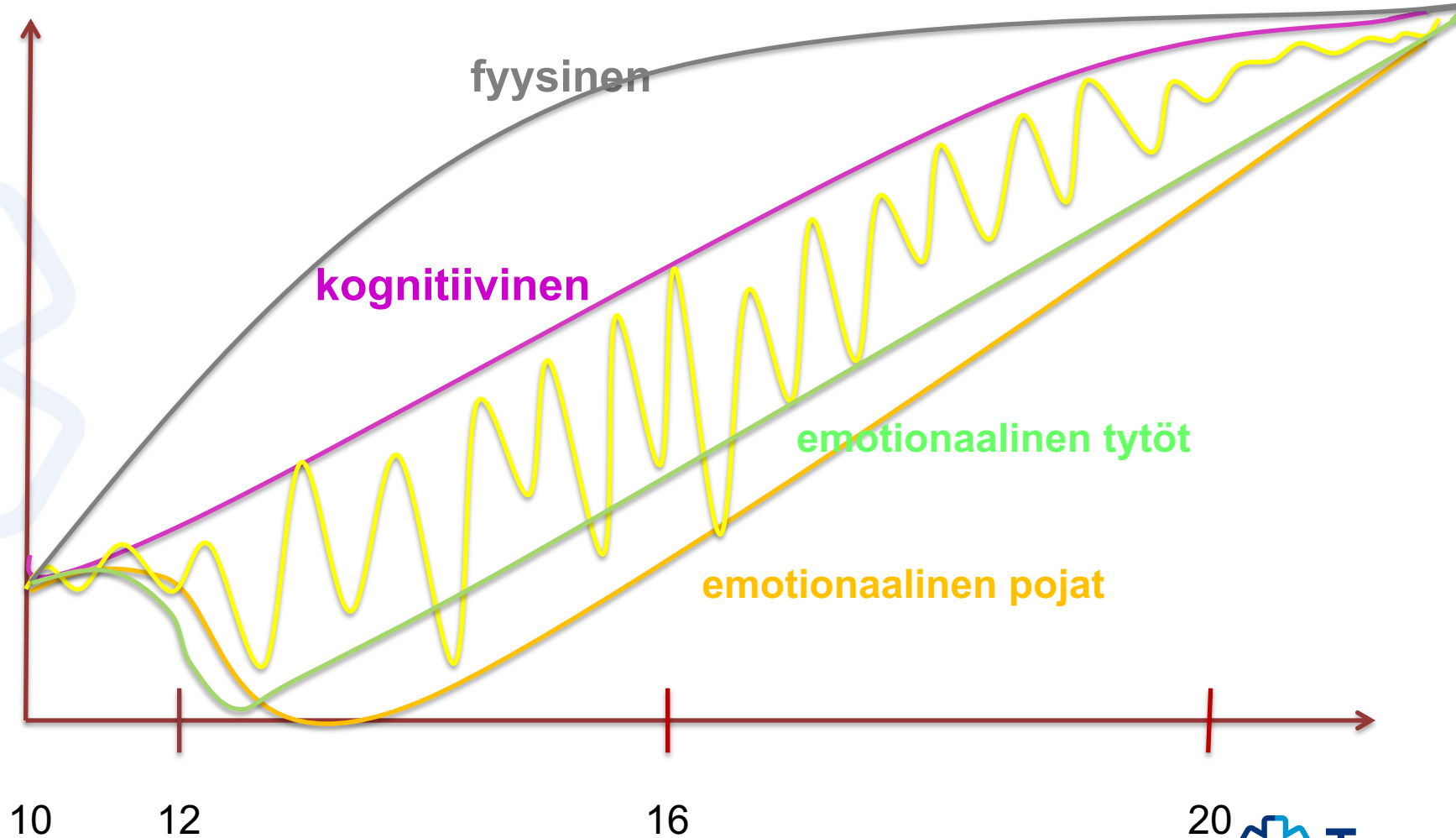
Väkivaltakäyttäytyminen ja mielenterveyden häiriöt nuoruusiässä

Riittakerttu Kaltiala-Heino
Professori, vastuualuejohtaja
TaY lääketieteen laitos
TAYS nuorisopsykiatrian vastuualue

Nuoruusikä 13-22 v

- nuoruusikä alkaa puberteetista ja päättyy aikuisen persoonallisuuden rakenteiden vahvistumiseen
 - varhaisnuoruus: muuttuva ruumis
 - keskinuoruus: muuttuvat sosiaaliset suhteet
 - myöhäisnuoruus: oma paikka yhteiskunnassa
- nuoruusikään kuuluva kapinointi ja irrottautuminen
- nuoret ihannoinnin ja projektoiden kohteena

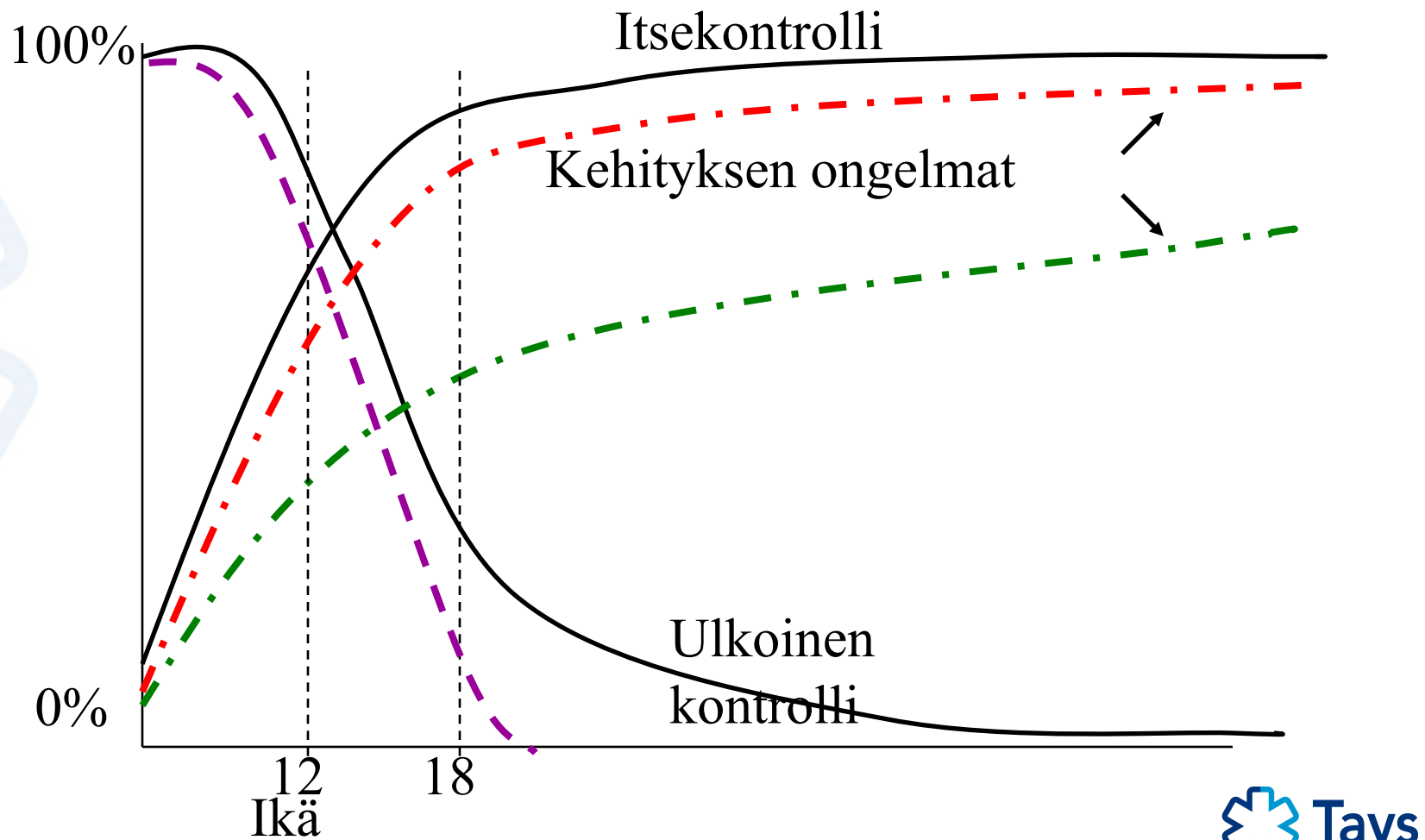
Nuoruusiän kehitys: progressio ja normatiivinen regressio

Nuoruusiän kehitysvaihe ja aggressiivinen käyttäytyminen

- Aggressio kehityksen palveluksessa
- Tuhoava, kehitystä haittaava aggressiivinen käyttäytyminen
- Kehityksen ongelmallisuutta ilmaiseva aggressiivinen käyttäytyminen
 - Puberteettimuutosten hämmentävyys ja voimakkuus
 - Sosiaalisten suhteiden ongelmien merkityksen korostuminen
 - Vaatimustason kohoaminen
 - Vanhemmuuden muutos/puutos

Käyttäytymisen kontrolli nuoruusiässä

Väkivalta

Tahallaan, vahingoittamistarkoituksessa toiseen henkilöön kohdistettu fyysinen teko, joka aiheuttaa / voisi aiheuttaa vammoja

Aseella tehostettu uhkaus

Seksuaaliseen toimintaan pakottaminen

Nuorten väkivaltakäyttäytyminen ei jatkuvasti lisäännny

Poliisin tietoon tullut rikollisuus

Itse ilmoitettu rikollisuus ja muu
aggressokäyttäytyminen väestökyselyissä

- * Kouluterveys

- * Nuorisoriikollisuuskysely

- * vastaavat kyselyt muissa maissa

Eksternalisoiville ja internalisoiville häiriöille
altistavien tekijöiden trendit

Nuorten rikollisuus ja mielenterveys

- jokin psykiatrinen häiriö on 70-90% rikoksista tutkituilla / tuomituilla nuorilla
- käytöshäiriö, tarkkaavuus-
yliaktiivisuushäiriö, päihdehäiriö,
traumaperäinen häiriö, masennus
- heikko kykyprofiili, oppimisen
erityisvaikeudet
- traumatausta

Mielenterveyden ongelmat tavallisimpia nuorilla, joiden rikoskäyttäytyminen

- alkaa varhain
- tapahtuu yksin
- on väkivaltaista
- on pysyvää

ja joilla

- on traumahistoria (joka usein liittyy vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmiin)

Doreleijers ym 2000, Kataoka ym 2001, Vermeiren ym 2000,2002,
Ruchkin ym 2003, Teplin, Abram ym (2002-2004)

Reaktiivinen ja proaktiivinen väkivaltakäyttäytyminen

reaktiota tapahtuneeseen,
tapahtuvaan tai tulevaan
tapahtumaan

impulssikontrollin ongelmat
kiihtynyt suuttumus

aggressiivinen virhetulkinta

heikot sosiaaliset taidot

kova, väkivaltainen kuri,
uhritausta

suunniteltua

välineellistä

ei tunnelatausta

käsitys aggressiivisen

käyttäytymisen

oikeutuksesta ja

hyödyllisyydestä

aggressiiviset roolimallit

Nuorten mielenterveyshäiriöt ja väkivaltainen käyttäytyminen

Käytöshäiriö

Autismin kirjon häiriöt (Aspergerin oireyhtymä)

ADHD

Psykoosit

Kehittyvä persoonallisuushäiriö

Ahdistuneisuushäiriöt, mielialahäiriöt, syömishäiriöt

Kaltiala-Heino ym. 2008

Käytöshäiriö

Pitkäaikainen, eri ympäristöissä ilmenevä piittaamattomuus laeista, normeista ja toisten oikeuksista ja laaja-alainen toimintakyvyn lasku

Rikoksista tuomituilla nuorilla valtaosalla on käytöshäiriö

Väkivaltainen käyttäytyminen on osa käytöshäiriön olemusta

Yhdessä tehdyt rikokset

Jengiväkivalta

Päihdehäiriöt, epäsosiaalinen persoonallisuus

AACAP 1997, Loeber 2000, Vermeiren 2003, Loeber & Stouthamer-Loeber 2003, Scott 1999, Borum 2000

Lapsuudessa vs. nuoruudessa alkava käytöshäiriö / antisosiaalinen kehitys

Lapsuudessa alkavien häiriöiden riskitekijöissä korostuvat yksilölliset tekijät kuten neurokognitiiviset vaikeudet ja tunnesäätelyn ongelmat sekä rikoskäyttämiseen altistava elinympäristö; pojat:tytöt 10:1

Nuoruudessa alkavissa varhaisnuoruuden kehityksellinen taantuma ja epäsosiaalinen toveripiiri (mutta miksi sinne?); rajoittuu useammin nuoruusikään; pojat:tytöt 2-5:1

Poikkeavuudet tunnesäätelyssä, emotionaalisisessa empatiassa ja emotionaalisisessa oppimisessa

AACAP 1997, 2005, 2007, Loeber 2000, Vermeiren 2003, Loeber & Stouthamer-Loeber 2003, Scott 1999, Borum 2000

Käytöshäiriön käypä hoito-suositus on ilmestynyt!

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50118>

Kognitiivisten puutosten, etenkin kielihäiriöiden vaatimat interventiot

Tunnetaitojen opettaminen lapsille

Vanhempainkoulu oirekäyttäytyvien lasten vanhemmille

CBT-pohjaiset interventiot isommille lapsille ja nuorille

Monimuotoiset nuoreen, hänen perheeseensä ja hänen kehitysympäristöihinsä kohdistuvat psykososiaaliset interventiot

Käytöshäiriölääkettä ei ole – epäspesifin lääkehoidon mahdollisuudet

Neuropsykiatriset häiriöt: ADHD

Impulssikontrollin, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ongelmat

Sosiaalisten taitojen puuttellisuudet ja vaikeudet oppimisessa

Turhautuminen ja aggressiivinen reagointi

Hakeutuminen epäsosiaaliseen toveripiiriin, käytös- ja päihdehäiriö

Lapsuuden hyperaktiivisuus ennustaa rikoskäyttäytymistä nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa

ADHD rikoksista tuomituilla ja oikeuspsykiatrisilla potilailla

Wiles ym. 2003, Mannuzza ym. 2008, Caspi 2000, Fergusson ym. 2004, Sourander ym. 2006, Ruschkin ym. 2003, Söderström ym. 2004

Neuropsykiatriset häiriöt: Autismin kirjo

Sosiaalisen havaitsemisen ja kommunikation poikkeavuudet, ”mielen mallin” puutteellisuudet ja vaaralliset erityiskiinnostuksen kohteet + ADHD-oireet

AS (nuorilla) oikeuspsykiatrisilla potilailla ja mielentilatutkittavilla

Hoidon piirin tulevilla nuorilla Asperger-henkilöillä väkivaltaongelmat ovat tavallisia, mutta väestön tasosta ei tiedetä

AACAP 1999, Everall ym 1990, Chen ym 2003, Barry-Walsh ym 2004, Sponmaa ym 2001, Ghadiuzzin ym 1991

Psykoosit

Skitsofrenia- ja mielialahäiriöryhmät

Havainto- ja kokemusmaailman poikkeavuus
(aistiharhat, harhaluulot) ja ajatushäiriöt

Psykooseihin liittyy kohonnut väkivaltaisen
käyttäytymisen riski

Riskiä pahentavat samanaikaiset
persoonallisuus- ja päihdehäiriöt

Hodgins ym. 1992, Brennan ym. 2000, Arseneault ym. 2000-2003

Psykoosit ja väkivaltariski

Aikuisilla skitsofreniaryhmän psykoosit lisäävät väkivaltariskiä

Psykoottinen kokemus uhatuksi ja muun tahon kontrollin alaiseksi joutumisesta, ajatushäiriöt

Nuorilla psykoosipotilailla väkivaltariskin on havaittu liittyvän samoihin riskitekijöihin kuin ei-psykoottisilla nuorilla

Toisaalta oirekuvan merkitys näyttää samansuuntaiselta kuin aikuisilla

Link ym. 1998, Appelbaum ym. 2000, Stompe ym. 2004, Amore ym. 2008, Clare ym. 2000, Gammelgård ym. 2010

Persoonallisuushäiriöt

Pysyvät, jäykät persoonallisuuden piirteet, joiden takia kokemusmaailma ja käyttäytymisen piirteet aiheuttavat kärsimystä ja toimintakyvyn laskua potilaalle ja toisinaan haittaa muille

Tunnekylmät ja empatiakyvyttömät piirteet

Ylikorostunut narsismi

Forth ym. 1998, Saltaris 2002, Frick ym. 2003, Hart & Hare 1997,
Toupin ym. 1995, Lynam & Gudons 2005, Forth ym 2003

Tunnekylmä-empatiakyvytön nuori: mistä keskustellaan?

Ainakin 40 vuotta on käyty keskustelua siitä, voidaanko psykopaatti tunnistaa jo nuoruusiässä tai ehkä jo lapsuudessa

- Voiko kehitysikäinen olla psykopaatti?
- Mitä ovat psykopaattiset piirteet kehitysiässä?
- Ovatko kehitysikäisen psykopaattiset piirteet pysyviä?
- Mikä on kehitysikäisen psykopaattisten piirteiden ennustemerkitys (aikuisen psykopatialle / rikollisuudelle / mielenterveyden häiriöille)?
- Mikä on kehitysikäisen psykopaattisten piirteiden etiologia?
- Voiko kehitysikäisen psykopaattisiin piirteisiin vaikuttaa joillakin interventioilla, millä?

Narsismi

Normaalijakautunut persoonallisuuden piirre; sisäiset ja interpersoonalliset strategiat itsetunnon, itsekunnioituksen säilyttämiseen

Patologinen narsismi: paisunut käsitys omasta ylemmydestä ja jatkuva ihailun tarve; ilmenee ylimielisenä käyttäytymisensä, epäempathisuutena ja välinpitämättömyytenä muita kohtaan ja aggressiivisena ylireagoitina epäonnistumisen uhkaan

(Patologinen) narsismi yhtenä psykopaattisten piirteiden osana (CU, narsismi, impulssikontrollin puute); ennustaa samoja negatiivisia asioita kuin CU

Horton et al. 2006; Manders et al. 2013; Muñoz Centifati et al. 2013

Mutta miksi?

Geneettiset tekijät persoonallisuuspiirteiden taustalla (vaihtelu ja pysyvyys)

Vanhemmuuteen liittyvät tekijät

Vanhemman ja lapsen vuorovaikutus vaikuttaa molempiin

Bohlin et al. 2012, Dadds et al. 2011, 2012, Kimonis et al. 2012, Tatar et al. 2012
Bezdiĵan et al. 2011, Fontaine et al. 2008, 2011, Larsson et al. 2006,
Viding et al 2007, 2008, Manders et al. 2013; Muñoz Centifati et al. 2013

Kriittinen epäherkkyys

Puutteet toisten kärsimyksen tunnistamisessa

Epäherkkyys rangaistuksen uhalle

Puutteet emotionaalisisessa empatiassa

* puutteet kognitiivisessa empatiakyvyssä ja mielen teoriassa eivät liity CU-piirteisiin

Kriittinen epäherkkyys ilmenee autonomisen hermoston toiminnassa ja aivoalueiden aktivoitumisessa vuorovaikutustilanteissa

Blair et al. 2011, Fairchild et al. 2010, Dadds et al. 2008, Marsh et al 2008, Jones et al 2009, Finger et al. 2008 Ortiz and Raine 2004, Gao et al. 2010, Gao et al. 2012, deWied et al. 2012, Frick et al. 2014

Siis?

Lapsella on epäsuotuisa temperamentti (peloton, epäherkkä rangaistukselle, epäherkkä toisten kärsimykselle) > ei synny negatiivista autonomista reaktiota toisten kärsiessä > ei synny tarvetta pidättäytyä toiminnasta, joka aiheuttaa kärsimystä > ei synny kognitiivista ymmärrystä väärin ja oikein tekemisestä

(Samalla ehkä epäherkkä vuorovaikutukseen tulolle ylipäänsä?)

(Tämä johtuu ehkä geneettisesti määräytyvästä neurobiologisesta poikkeavuudesta?)

Frick and Viding 2009, Blair 1995, Blair et al. 2001

Depressio, ahdistuneisuushäiriöt ja syömishäiriöt

Ahdistuneisuushäiriöissä ja syömishäiriöissä väkivaltaisen käyttäytymisen riski nuorilla 2-5 x

Nuorilla masennustilojen ydinoire voi olla ärtymys

Komorbidit käytöshäiriöt

Itsetuhoisuus

Angold ym. 1999, Thompson ym. 1999,
Miotto ym. 2003, Marmorstein 2007

Trauma ja väkivalta

Traumaattiset tapahtumat kuten seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivallan kohteeksi joutuminen ja sen todistaminen ovat yhteydessä myöhempään ongelmakäyttäytymiseen kuten väkivaltaiseen käyttäytymiseen muita ja itseä kohtaan (sekä päihdekäyttöön, seksuaaliseen riskinottoon yms.)

Nuoruusiässä riskinotto yleensäkin lisääntyy vapauksien lisääntyessä, tarpeiden muuttuessa, vanhempien valvonnan vähentyessä ja toveripaineiden takia

Riskikäyttäytyminen > trauma > riskikäyttäytyminen

PTSD trauman ja ongelmakäyttäytymisen välittävänä tekijänä

Danielson ym. 2006, Kaltiala-Heino 2012 Tays

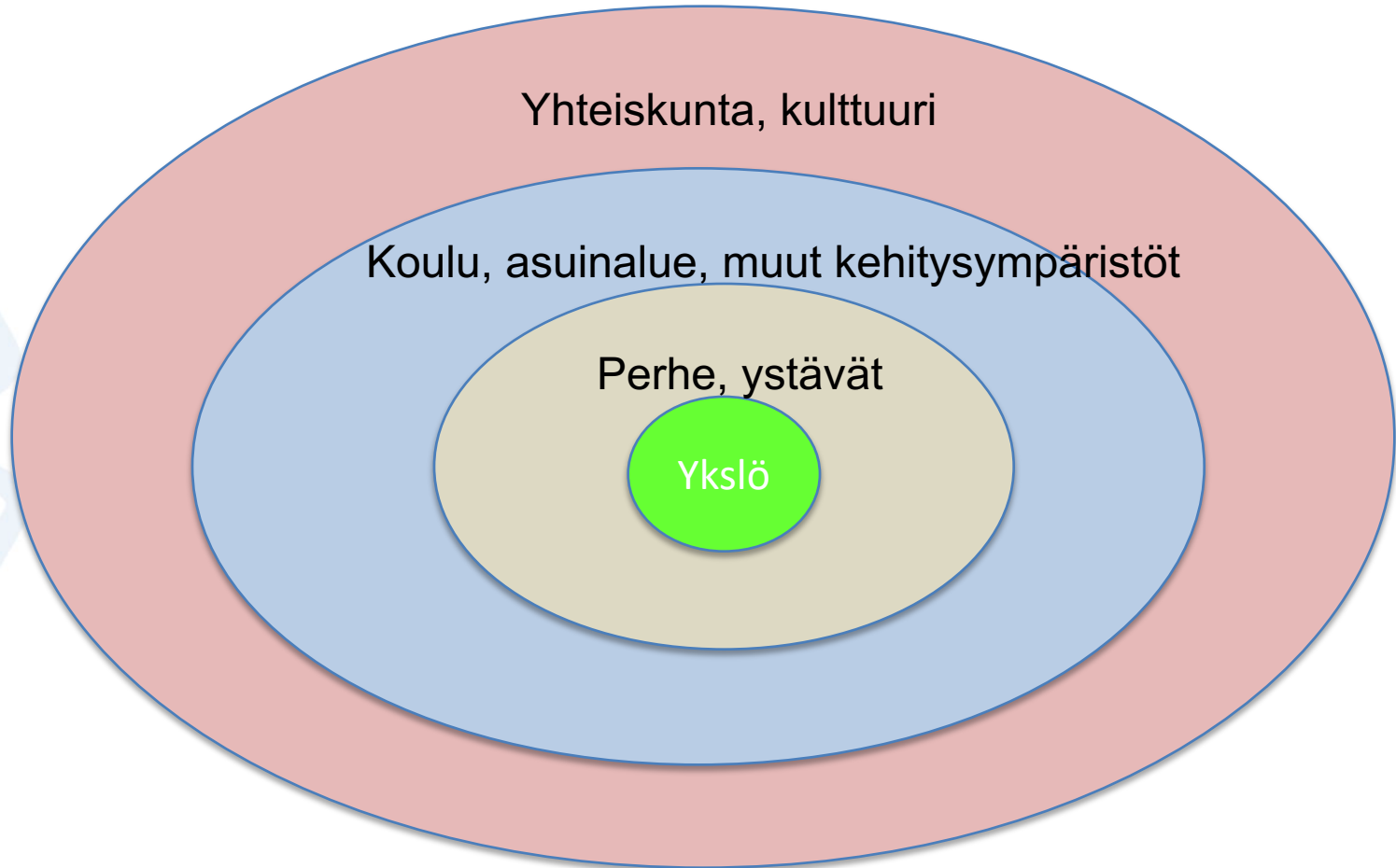
Koulukiusaaminen ja mielenterveys

Niin uhrina kuin kiusaajana olo liittyy mielenterveyden häiriöihin, mutta mahdollisen kausaliteetin suunta on epäselvä

Terve, persoonallisuuden normaalikehityksen jatkumolla kasvava nuori ei tapa koulukiusaamisen takia

Kaltiala-Heino ym. 1999, 2001, 2009, 2010, 2011, 2012 Tays

Väkivaltakäyttämisen kontekstit

Koulusurmat: yksilö

Tietyt persoonallisuuden piirteet

Mielenterveyden häiriöt (PTSD, depressio, autismi, psykoosi(riski); itsetuhoisuus)

Vieraantuminen pro-sosiaalisista verkostoista

Vihamielisyys

Liiallinen mediaväkivallan kulutus

Kokemus kiusatuksi ja hyljeksityksi tulosta

Verlinden et al. 2001, Langman 2009, Bondu and Scheithauer 2015,

Koulusurmat: yhteisö

Koulukiusaaminen

Mediaväkivallan rajoittamaton saatavuus

Puutteellinen vanhemmuus ja perhesuhteiden ongelmat

Pro-sosiaalisten verkostojen puute

Koulun piirteet

Aseiden saatavuus

Levin and Madfis 2009, Dill et al. 2011, Flores et al. 2012, Rocque 2012

Koulusurmat: yhteiskunta ja kulttuuri

Aselait

Maskuliinisuuden mallit, etuoikeuksien katoaminen

Maineen kulttuuri

Mediaväkivalta, netin vihayhteisöt

Mielenterveyspalveluiden epäonnistuminen

Kulttuuriset käsikirjoitukset

Dill et al. 2011, Ferguson et al. 2011, Rocque 2012, Oliffe et al. 2015, Kalesan et al. 2016, Langman 2016, Lankford 2016, Madfis 2014, 2017

Väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä ennakoivat lukuisat seikat

Tausta: olosuhteet ja kokemukset varhaisina kasvun vuosina, aikaisempi käyttäytyminen

Ajankohtaiset yksilölliset seikat kuten asenteet, impulssikontrollin ongelmat, häiriöt

Ajankohtaiset sosiaaliset seikat kuten elinympäristö, vuorovaikutussuhteet, toveripiiri

Psykiatriset häiriöt ja niiden hoito

Esim. Borum 2000

Väkivalta nuoruusiässä

Valtaosa nuorista ei syyllisty väkivaltaan, ei varsinkaan vakavaan eikä toistuvasti

Nuorten väkivaltakäyttäytyminen ei jatkuvasti lisäännny (Kouluterveyskysely, Nuorisoriikollisuuskyseley)

Väkivaltainen toiminta ei kuulu nuoruusiän kehityksen normaalijatkumolle

Viha- ja väkivaltaongelmanaisen nuoren hoidon lähestymistavat

Mahdollisen spesifin mielenterveyden häiriön hoito sitä koskevien suositusten mukaisesti

Väkivaltakäyttäytymiselle altistavien taitopuutosten korjaaminen

Väkivaltakäyttäytymiselle altistavien kognitiivisten vääristymien oikominen

Väkivaltakäyttäytymisestä pidättäytymistä tukevien olosuhteiden tarjoaminen

Normaalien nuoruusiän kehitystehtävien edistymisen tukeminen

Epäspesifi lääkehoito

Julkaisuja

- Kaltiala-Heino R, Työläjäarvi M, Kahila K, Niemi S, Pilli M Vaativien kiihtymystilanteiden evaluointi ja aggressionhallinnan parantaminen psykiatrisella osastolla. Suomen Lääkärilehti 2004:59:4017-4021
- Kaltiala-Heino R, Kaivosoja M, Ritakallio M. Nuorten rikoksenteijöiden mielenterveys ja psykiatrisen hoidon tarve. Suom Lääkäril 2006:61:971-977
- Kaltiala-Heino R, Berg J, Selander M, Työläjäarvi M, Kahila K. Aggression management in an adolescent forensic unit. Int J Forensic Mental Health 2007: 6:185-196
- Kaltiala Heino R, Kahila K. Forensic psychiatric inpatient treatment: creating a therapeutic milieu. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America 2006:15:459-475
- Kaltiala-Heino R, Ritakallio M, Lindberg N. Nuorten mielenterveyden häiriöt ja väkivaltainen käyttäytyminen. Suom Lääkäril 2008:49:4321-4329
- Kaltiala-Heino R, Sailas E, Lindberg N. Nuorten väkivaltariskin arvioiminen. Suom Lääkäril 2011:8:643-650
- Kaltiala-Heino R. Lasten kaltoinkohtelu – oireet ja ongelmat nuoruusiässä. Kirjassa: Söderholm A, Kivitiie-Kallio S. Lasten kaltoinkohtelu. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki, 2012
- Kaltiala-Heino R. Aggressio lapsuudessa ja nuoruudessa. Kirjassa Nurmi P (toim): Lapsen ja nuoren viha. PS-kustannus, Helsinki, 2013
- Kaltiala-Heino R. Väkivaltakäyttäytyminen. Kirjassa Nurmi P (toim): Lapsen ja nuoren viha. PS-kustannus, Helsinki, 2013
- Lindberg N, Sailas E, Kaltiala-Heino R. Kun nuori uhkaa koulusurmalla. Duodecim 2013;129(16):1695-700.

